

ӘОЖ: 33.06

**БАНКТЕРДІ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ-ЖҮЙЕЛІК ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЖАПОНДЫҚ
ТӘЖІРИБЕСІ**

Нуритденов Ауэз Кабдуллаевич

[\(Luffy-san@bk.ru\)](mailto:Luffy-san@bk.ru)

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Халықаралық қатынастар факультеті Шығыстану
кафедрасының магистранты, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

Ғылыми жетекші – т.ғ.к., доцент Ильясова К. М.

Бұл тақырып кризистік жағдайға шалдыққан мемлекеттердің тұрақталудың негізі бола алатын жапондық тәжірибе негізінде банктік стратегияларды ұсынады.

Жапонияның алғашқы банктердің пайда болуы ХVII ғасырға жатқызылады. Бұл дамып келе жатқан сауда, өнеркәсіп және ауыл шаруашылығының Банк капиталына қызмет көрсету қажеттілігіне байланысты болды. 1617 жылы Осака қаласында алғаш рет күміспен қамтамасыз

етілген қағаз ақшаларды шығарды және банкноталардың қауіпсіздігін қамтамасыз ететін банкирлер қауымдастығы құрылды.

XIX ғасырдың ортасына қарай Жапонияның ашықтығы мен шетелдік ықпалдың артуы және Мэйджи дәуіріндегі ел экономикасының құрылымдық қайта құрылуы (1868-1912) мемлекеттің белсенді әсерімен жүретін банк жүйесінің қарқынды дамуын дайындады. Осы кезеңде несиелердің белгілі бір түрлеріне мамандандырылған ірі банк институттары ұйымдастырылды. 1880 жылы Йокогама алтын және күміс банкі құрылды. 1882 жылы Жапония банкі жұмыс істей бастады. 1990 жылы жаңа өнеркәсіп кәсіпорындарының құрылысын қаржыландыру үшін өнеркәсіптік банк ұйымдастырылды, ал ауыл шаруашылығын қаржыландыру үшін ұзақ мерзімді несиелік Банк және ауылшаруашылық кооперативтік банкі құрылды. Сонымен бірге коммерциялық банктер желісі құрылды. Банктер туралы заң қабылданды.

XIX ғасырдағы Жапонияның банк жүйесінің даму ерекшелігі, ол елдің индустрияландырылуын дамыту үшін негіз ретінде емес (мысалы, Ұлыбританияда болған), бірақ оған қосымша ретінде жүрді.

Екінші дүниежүзілік соғыс аяқталғаннан кейін бүкіл елде жұмыс істейтін бірнеше банктерді құруға, сондай - ақ "бір префектура - бір банк" қағидаты бойынша жергілікті банктерді құруға бағыт алынды. Банктердің бұл екі түрі қаржыландыруды бүкіл ел мен аймақтар деңгейінде жүзеге асыруы керек еді. Жұмыссыздықтың алдын алу, орта және шағын кәсіпорындардың қызметін қолдау үшін несиелік ынтымақтастық пен сенім қорлары құрылды. Ұлттық экономиканың жандануына қарай, сондай-ақ экспортты ынталандыру үшін ұзақ мерзімге кредиттер беру жөніндегі жеке қаржы мекемелері және мамандандырылған кредиттік банктер құрыла бастады. Кейбір дамыған елдерден айырмашылығы, мысалы Франция, Жапонияда соғыстан кейінгі кезеңде негізгі қаржылық тұтқалар жеке банктердің қолында қалды. Алайда олардың қызметіне мемлекеттік бақылау деңгейі өте жоғары болып қала берді.

Жеке банктермен қатар мемлекеттік институттардың кең желісі қайта құрылды. Сыртқы сауданы несиелеу үшін 1950 жылы экспорттық банк құрылды, оның негізгі функциясы осы кезеңде жапон кеме жасау және машина жасау өнімдерінің экспортын несиелеу болды. Банктің капиталы мемлекетке тиесілі, ал оның қызметін бақылауды Қаржы министрлігі жүзеге асырады.

1951 жылы Жапон даму банкі құрылды, оған қалпына келтіруді қаржыландыру Банкінің қаражаты мен функциялары және 1949 жылдан бастап АҚШ-тан көмек ретінде түскен тауарларды сатудан түскен түсімді есепке алу үшін жұмыс істейтін балама қор берілді. Банктің қызметі жеке банктер кредит беруге мүдделі емес экономика салаларын жеңілдікпен (1 жылдан аз мерзімге) кредиттеуге бағытталған.

Соғыстан кейінгі кезеңдегі Жапонияның банк жүйесінің даму ерекшелігі, қаржылық және өнеркәсіптік топтардың құрылуында болды. Олардың әрқайсысының басында ірі жеке коммерциялық банк бар және оның айналасында өнеркәсіптік компаниялар топтастырылған. Дәл осы банктер Жапонияның қарқынды индустриялық дамуын қаржыландыру бойынша негізгі жүктемеге ие болды. Топтардың ішінде серіктестердің қарым-қатынасына негізделген тұрақты байланыстар қалыптасты.

Қазіргі уақытта Жапонияда алты негізгі қаржылық және өнеркәсіптік топтар жұмыс істейді, олардың өзегі ірі қалалық банктер - Мицуи, Мицубиси, Сумитомо, Фуджи, Дайити Канте, Санва. Жапонияның банк жүйесіне Ұлттық жеке банктер, несиелік қауымдастықтары, үкіметтік қаржы институттары, сондай-ақ шетелдік банктердің филиалдары кіреді. [1]

Жапонияның банк жүйесі жапон экономикасының барлық буындарын кредиттік ресурстармен қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін "кэйрэцу" қағидаты бойынша құрылған. Төмен несиелік пайыз, несиелік алу кезіндегі түрлі жеңілдіктер ұлттық экономиканың

инвестициялық белсенділігінің өсуінің локомотиві болып табылады. Жалпы алғанда, Жапонияның қаржы-несие мекемелері, әдетте, Жапония банкі және мега — реттеуші-қаржылық қызметтер агенттігі белгілейтін нақты ережелер мен нормалар шеңберінде жұмыс істейтін жоғары мамандандырылған мекемелер болып табылады. [2]

Жапон банктерінің тұрақтылығы олардың құрылуы мен қызметін қадағалаудың дамыған жүйесімен қамтамасыз етіледі. Жапония Банкі мен қаржы министрлігі қадағалауды жүзеге асырады. Банк қызметін қадағалауды жүзеге асыру кезінде банктердің тұрақты бақылау тексеру жүйесіне маңызды мән беріледі. Салымшылардың мүдделерін қорғау, кредит жүйесінің тұрақтылығын және қаржы институттарының орнықты жай-күйін қолдау мақсатында Қаржы министрлігі мен Жапония банкі кезекпен, екі жылда бір рет банктерге тексеру жүргізеді.

Тексерудің негізгі әдістері-активтердің жай-күйін талдау, банк филиалдарын тексеру және басқару кадрларымен сұхбат. Банктің тәуекелдерді бақылауына, меншікті капиталды ұлғайту бойынша қабылданған шараларға, рентабельділікке, менеджмент бағдарламасына, құрылымдық қайта құруды жүзеге асыруға және басқа да нақты параметрлерге көп көңіл бөлінеді. Банк активтерін талдау кредит берумен және активтердің өзге түрлерімен байланысты жай-күйді анықтау үшін жүргізіледі, бұл кредиттік тәуекел дәрежесін анықтауға мүмкіндік береді. Талдау Кредиттеу бағыттары, клиенттердің акцепт бойынша міндеттемелері, банк берген кепілдіктер, бағалы қағаздар, жылжымалы және жылжымайтын мүлік бойынша жүзеге асырылады.

Банк жүйесінің тұрақтылығын сақтау және ықтимал банктік банкроттықтың алдын алу үшін 1971 жылы Жапонияда банктік салымдарға кепілдік беру корпорациясы құрылды. Іс жүзінде әрбір жапон Банкі ай сайын Корпорация қорына оның депозиттері сомасының 1,012% мөлшерінде жарна төлейді.

1998 жылдың 1 сәуірінен бастап Жапонияда банк жүйесін реформалау жүргізілді. Реформа валюталық операцияларға, сондай-ақ капиталды әкелуге және әкетуге байланысты банктік мәмілелерге қойылатын көптеген шектеулерді алып тастады. Брокерлік комиссиялардың тіркелген пайызы енді 50 млн. иеннен аспайтын мәмілелерге қатысты ғана қалды.

Билік батыл әрекет етті (осыдан "үлкен жарылыс" атауы шықты). Бірінші кезекте қаржы институттарының қызметін қатаң сегменттеу және реттеу жүйесі жойылды. Шын мәнінде, бұл кезеңде олар "бәріне бәрін жасауға" мүмкіндік берді. Әрі қарай салымдарды сақтандыру жүйесі реформаланды. Мемлекет осыған байланысты қаржылық қиындықтардың көп бөлігін банктердің мойнына алды. Содан кейін төлемге қабілетсіз банктерді біртіндеп жою схемасы реттелді: мұндай мекемелердің жұмыс істейтін активтері мемлекеттің уақытша басқаруына берілді.

Үкімет әлсіреген несие институттарының меншікті капиталын толықтыруға да барды. Ол үшін ол қайтарымды негізде бюджет қаражатын тартады. Ақырында, билік жұмыс істемейтін несиелерді сатып алу бойынша іс-шаралар ұйымдастырды, несие институттарында да, олардың алдында қарызы бар кәсіпорындарда да іс-шаралар өткізілді.

Осы іс-шаралар кешені институционалдық реформаларды толықтырды. Елдің ақша жүйесінің жай-күйіне жауап беретін Жапония банкі Үкіметтен тәуелсіздікке ие болды. Реформаны жалпы басқару үшін қаржы жүйесін қайта құрылымдау жөніндегі комиссия құрылды. Банктік қадағалау органдары қаржы министрлігінен дербес қаржылық қадағалау агенттігіне бөлінді. Үкімет жұмыс істемейтін несиелерді сатып алумен айналысатын екі жаңа Корпорация ұйымдастырды. Сонымен қатар, бірқатар ірі банктердің бірігуі мен бірігуі нәтижесінде қуатты қаржылық холдингтік компаниялар құрылды.

Соңғы жылдары күншығыс елінің қаржысында бірнеше тенденцияларды атап өткен жөн. Ең алдымен, пайыздық мөлшерлемелердің барлық түрлерінің тұрақты төмендеуі байқалады. Бұл ел билігінің "арзан" ақша құю арқылы экономиканы жандандыруды мақсат ететін нөлдік мөлшерлеме саясатына байланысты екені анық. Төмен мөлшерлемелер банктік маржаны соншалықты қысады, сондықтан нақты кірістер азаяды. Бұл несие институттарын дәстүрлі кіріс көздерін алмастыруға мәжбүр етеді.

Төмен мөлшерлемелерге қарамастан, жапондық қаржы институттарының қолданыстағы депозиттер түріндегі міндеттемелері біршама ұлғайды. Бұл депрессиялық экономика жағдайында басқа қолдануды таба алмайтын клиенттерде бос қаражаттың болуын көрсетеді. Жақында банктердің өздері халықпен белсенді жұмыс істеп, оны өнеркәсіптік кәсіпорындар сияқты өздері үшін дәстүрлі клиентке маңызды қосымша ретінде қарастырды. [3]

ФСА банктік несиелерінің сапасын қатаң тексеру нәтижесінде 2002 жылдың қазан айында саясаттың кеңейтілген және ауқымды шаралар пакеті-қаржылық Қайта Өрлеу бағдарламасы (ҚӨБ) енгізілді. ҚӨБ банк несиелерін қайта құрылымдауды үш кезеңмен жеделдетуге ниетті стратегиялар жарияларды:

1) банктер акцияларының көлемін 2006 жылғы қыркүйекке қарай бірінші деңгейдегі капиталдың 100% - ына тең деңгейге дейін қысқарту.

2) Ірі банктерді Жаңа тексеру, банктер арасындағы ірі қарыз алушылар үшін несие жіктеуін үйлестіру және ірі банктердің проблемалық несиелерді өзін-өзі бағалауы мен FSA бағалары арасындағы алшақтықты ашу сияқты шаралар арқылы жұмыс істемейтін несиелер үшін жіктеу мен резервтерді күшейтіңіз.

3) Ірі банктердің жұмыс істемейтін кредиттерінің үлесін 2002 жылғы наурыздағы 8,4% деңгейінен 2005 жылғы наурызға қарай екі есе қысқарту мақсатында банктердің жұмыс істемейтін жаңа кредиттерінің 50%-ын бір жыл ішінде және екі жыл ішінде 80%-ын жою (аймақтық банктер үшін сандық мақсат белгіленбеген.)

Нәтижесінде несиелерді жіктеу және несиелер бойынша ықтимал шығындарға резервтер күшейтілді, ал 2003 жылдан бастап қаржы жылы ірі кәсіпорындарға несиелерді жіктеуді жетілдіру бойынша шаралар қабылданды.

Банк секторының проблемаларын шешу жөніндегі саяси шараларды үйлестірудің арқасында ірі банктер үшін жұмыс істемейтін кредиттердің коэффициенті 2005 жылғы наурызға қарағанда 2,9% - ға дейін төмендеді, содан кейін Үкімет жұмыс істемейтін кредиттердің ұзаққа созылған проблемалары аяқталды деп жариялады. Жапония экономикасы 2004 жылы басталған жаһандық экономикалық экспансиямен қолдау тапқан толық қалпына келтіру жолына оралды. [4]

SOURCE: TRADINGECONOMICS.COM | BANK OF JAPAN

Жапонияда несиелендірудің 2001-2021 жж. пайыздық мөлшерлемесі [5]

Осы диаграммадан Күн Шығыс Елінің кризистік кезеңдеріндегі төмен және минуслық дәрежедегі пайыз мөлшерін байқауға болады. Яғни кризистік жағдайда банктердің қалайша жұмыс істеу керек екендігінің үлгісі.

Қортыңдылай келе, Жапония банк жүйесінің тәжірибесінен кризистік жағдайдан шығу амалдарын көруге болады. 90-шы жылдардағы тұрақсыз жағдай кезіндегі төмен мөлшерлік пайыздар, Ұлттық Банк пен екінші дәрежелі банктердің арасындағы әрекеттері мен стратегияларына негізделе мемлекеттіге жағдайды тұрақтандырудың көрнекті мысалы.

Қолданылған әдебиет:

- 1) Ақша. Несие. Банктер: университеттерге арналған оқулық / Е.Ф. Жуков, Л.М. Максимова, А.В. Печников және т. б.; ред. проф. Е. Ф. Жуков" — М.: банктер мен биржалар, бөлімшелер, 1999 ж. — 622 б.
- 2) Reform of the Japanese banking system. Masahira Kawai. International Economics and Economic Policy 2 (4). 2005 ж. 307-335 б.
- 3) Банктер мен банктік операциялар. Б.И. Соколов. Москва. 2018 ж. 86 б.
- 4) Tamaki, Norio. Japanese Banking: A History, 1859-1959. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- 5) <https://tradingeconomics.com/22.02.21>